

מושולתן הפוסקים

גליון כ"ח
אב תשפ"ה

מסודו של רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל

מרכז גבוה להוראה ודיניות לשכת הפוסקים

בס"ד

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה

מאת הר"ג ר' משה ראזענבוים
רב ומו"ץ לשכת הפוסקים
טורונטו קנדה - ארה"ב

תשעה באב שחל במוצאי שבת

סדר היום תשעה באב - ב'

התחלת ניהוג התענית במוצאי שבת (ומדיני הבדלה)

יג. **מפסיקים לאכול ולרחוץ וללמוד תורה משעת שקיעה** (לא לפני כן). ואינו חולץ מנעליו, ואינו מסיר בגדי שבת, ואינו יושב על הקרקע עד צאת הכוכבים (משום אבלות בפרהסיא). וי"א להסיר הנעליים משעת שקיעה, ורק שאין ללבוש נעליים שאינם של עור עד מאוחר יותר.

יד. **בצאה"כ במקומות שמאחרין להתפלל מעריב** (מה שהוא רגיל בכל שבוע לעשות מלאכה, אפילו הוא מחמיר בקביעות כר"ת), אומר **ברוך המבדיל בין קודש לחול, ומסיר בגדי שבת ומנעלי מצאה"כ**. ואם מתפללים מעריב מיד בזמן צאה"כ, **יסיר מנעליו מיד אחרי ברכו** (בלא שיגע בנעליו), [רמ"א תקנ"ג ס"ב].

טו. מי שנמצא בביתו (שאינו מתפלל מיד בצאה"כ), **יכול לברך לעצמו ולבני ביתו ברכת בורא מאורי האש**, ולפני איכה לא יברך שוב בביהכ"ס (שאינו מברך על הנר במיוחד לנשים) אבל יותר טוב לאומרו מיד לפני איכה (כשאין צורך להוציא מישהו בבית) משום קיום הפסוק במחשכים הושיבני.

טז. **מוותר לעשות מלאכה (שמותרים בת"ב) אחרי שאומר ברוך המבדיל**, אפילו אם רגיל שאינו עושה מלאכה עד אחרי קידושא דסידרא, או הבדלה [שו"ע הרב ס"ט].

יז. **יש להסיר מפות המיוחדות לכבוד שבת** מהשולחנות אחרי שהבדיל (ולא לפני משום הכנה). אבל לא ינקה ביתו וכליו מהשולחן עד למחרת בחצות. אבל יכול לנקות ע"י גוי, וכן אם סידר הכלים במדיח כלים יכול להפעילו במוצאי שבת.

יח. **מוותר לקפל טליתו במוצאי שבת**, וא"צ לשהות עד חצות, שהיא ענין של התעסקות במצוה מיד אחרי שבת, וגם הכנה לשבת הבאה.

יט. מתפללים מעריב כרגיל, לבוש בבגדי חול. **ויזדקק לומר אתה חוננתנו בשמונ"ע** (שזהו עיקר ההבדלה השבוע, כבמקום שהענין). וי"א השבוע אף הנשים ינהגו כן.

כ. **אין מבדילין על הכוס במוצאי שבת**, אפילו כשיש קטן שיכול לשתות היין, מחשש שכשיגדיל ישכח וימשיך לשתות בתענית [תקנ"ט סק"ל]. **במוצאי הצום יבדיל על הכוס, בלי ברכת בשמים [תקנ"ו]**, ובלי ברכת הנר (שכבר בירכו במוצאי שבת).

כא. **חולה שאינו צם אפילו מהערב**, יבדיל בלילה. מתחיל מברכת בורא פה"ג, ואח"כ יברכו על הנר, ואח"כ סיום ההבדלה (ובכח"ג בלבד מותר לתת לקטן לשתות מיץ ענבים, בלי חשש דילמא אתי למסרך).

כב. **אישה שאינה צמה אפילו מהערב** (בהוראת חכם), יכול בעלה להוציאה מידי הבדלה כהנ"ל [מגדנות אליהו ח"ד נ"ד, חוקי חיים]. ואם היא רק **מפסקת מלצום בבוקר**, אינה צריכה לשמוע הבדלה עד הלילה עם בעלה [שרגא המאיר ח"א נ"ט, חוקי חיים].

כג. **קטן** (שהגיע לחינוך) שאינו מותנה, יכול לאכול אפילו בלי שיבדיל [הגרש"מ שליט"א].

תפילות וסדר היום

כד. אחרי סעודה המפסקת **כשהולך לביהמ"ד מורידים הפרוכת** ע"ש מש"כ בצע אמרתו, שהרשה הקב"ה לטיטוס הרשע לקרוע הפרוכת. וגם **ממעטים בנרות** רק כדי הצורך של קריאת איכה ומעריב ע"ש מש"כ במחשכים הושיבני, שהקב"ה שם אותנו בחושך [מ"ב סק"יד]. ויש נוהגים **שכ"א מדליק נר לעצמו**. ובבוקר אין מנהג הנרות. ובמנחה יכולים כבר להדליק כרגיל [סקט"ו].

ערב תשעה באב (שבת) - א'

הכנה

א. ערב שבת **יכין כל מה שאפשר לצורך מוצאי שבת** בביהכ"נ (נעליים, קינות ואיכה, נר, כיסא נמוך וכו') שאינו יכול להביאו בשבת (אפילו כשיש עירוב) משום הכנה למוצאי שבת, עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול.

ב. **מותר לאכול כל המאכלים כבכל שבת** עם בשר ויין במשך כל היום, אפילו בסעודה שלישית (עד השקיעה) [תקנ"ב ס"י]. וכן מותר לאכול מיני אוכלים שרגילים לאוכלם לפני התענית במשך יום השבת, אפילו כשאינו רגיל לאוכלם בשבת רגילה (אבטיח, שאר מאכלים, ושתיה Gatorade, שיש בהם חומרים עם לחות וחומרים מזינים). אך לא יאמר בפיו בפירוש שאוכל כהכנה עבור התענית [ר"צ סק"ד].

ג. **מותר לקחת בשבת תרופה כדי להקל עליו הצום** (slow release), או כדור למי שצריך כדור שינה בכדי שישן, בלא שיאמר בפירוש סיבת לקיחתה (שהפעולה פועלת מיד בגופו, ועוד משום שהיא למנוע כאב, ואין בו צער וכאב עכשיו, ועוד שאין בפעולתו הוכחה שהיא להכנה) [אורחות שבת פכ"ב הע' רפ"ד, שושני פט"ו א"א].

תפלת שבת

ד. אומרים **אב הרחמים** לפני מוסף [תקנ"ב סק"ל, אף שאינו אומר תחנון במנחה בחול ערב ת"ב, אפ"ה אומרים א"א].

ה. **מפטירין הפטרה של שבת חזון**, שהיא הפטרה השלישית של תלתא דפרענותא. ואם בפרשת פנחס שכח והפטיר ההפטרה הרגילה בטעות, או בפרשת מטות"מ מחמת ספק שבת ר"ח, י"א שישלימו ביחד עם האי קריאה.

ו. מי שיש לו **ברית ביום השבת**, יסעוד סעודת הברית לפני מנחה [תקנ"ב סק"ג].

ז. יש נוהגים **להימנע מלימוד התורה בדברים האסורים בתשעה באב** מחצות בערב ת"ב, ואם כן גם ימנע מלומר פרקי אבות של שבת זו, אבל אכתי יכול להשלים שנים מקרא [תקנ"ג ס"ב, מ"ב סק"ט, חיי"א קל"ו ס"ד]. אמנם יש דעות להתיר אפילו בערב ת"ב בחול ללמוד מחצות כל הלימודים, וא"כ בכח"ג שמותר לאכול בשר ויין במשך יום השבת, **אין למנוע מללמוד כרגיל**, והמקיל בזה לא הפסיד שכרו, ויש לו ע"מ לסמוך [תקנ"ג סק"י].

ח. **קביעות שיעור בציבור** אם לא יבוא לידי ביטול תורה ממנה (כגון עמוד יומי, דף יומי וכדו') י"א שטוב לשנותה לדברים המותרים בלבד [רמ"א, הגריש"א, שושני א"א].

ט. **לא יטייל אחר חצות**, אבל להוציא הילדים לגן באזור לשחק כרגיל מותר [חוקי חיים].

סעודה שלישית

י. **יש להקדים זמן תפלת מנחה** מספיק מוקדם כדי שיוכל להספיק לאכול, לשיר זמירות, ולברך ברהמ"ז לפני שקיעה (שיוכל ליטול מים אחרונים, ושיוכל לברך בזימון) [תקנ"ב ס"י, אגר"מ ח"ד קי"ב, מ"ב סק"י, מ"ב סק"ג]. ונכון **להודיע להמון שיהיו מלאכול וכהנ"ל אחרי שקיעה**, שאינו ככל שבת שמוסיפין עד הלילה ממש [סקכ"ד].

יא. אף דמדינא מותר לאכול מבע"י בצוואת וכהיתר לאכול בשר ויין, אבל **נהגו הרבה לאכול השבוע רק עם בני משפחתם**, ובקצת דאבון נפש שלא בשמחה, ולא בציבור בביהמ"ד בסעודת חברים כבכל שבוע [תקנ"ב סק"ג]. ואלו המקילים בזה, יזהרו שלא יהיה מסיבת שמחה.

יב. **מותר לברך בזימון** [סקכ"ג].

מו. **חולה שהוא חלש וחש בגופו**, אף שאין בו משום סכנה מאכילים אותו, וכ"ש כשיש לו קצת חום, דלקת סטרעפ, סובל מסכרת, לחץ דם גבוה וכדו' [ס"ו מ"ב סק"י].

מז. מי שצריך **לבלוע כדורים כל יום לבריאות הגוף או הנפש**, מותר לבלוע הכדורים עם קצת מים מרים (תה חזק בלי סוכר), ועדיין יכול לומר עננו ולעלות לתורה [באה"ט תקנ"ז סק"י, בשם הלכות קטנות]. אבל כדורים לסידור מחזור הוסת שאינו נקרא צורך חולה, אם אפשר לבלוע ע"י ריכוז רוק עדיף.

מח. **כל מי שאינם מחויבים להתענות, אסורים להחמיר ע"ע להתענות** [מ"ב סק"י]. וכן אין דין שיעורים בתעניתם אם יכולים לאכול ולשתות. אבל אסורים לאכול יותר ממה שצריכים לבריאותם [תק"נ מ"ב סק"ה, וערה"ש סו"ס תקמ"ט] וכן אסורים בבשר ויין (אפילו כשיש להקל בתשעת הימים, אבל בת"ב בעצמו אין להקל).

מט. **חולה שא"צ להתענות והבריא באמצע היום**, צריך להשלים תעניתו עד סוף היום [שושנת ישראל פ"ב א"ז מהגרש"מ].

נ. מי שמותר לאכול כדי **למנוע מצב של סכנה, כגון מינקת שהקלו, אומר עננו בתפלה**. אבל חולה שמותר לו לאכול, לא יאמר עננו [שושנ"י א"ו].

נא. **קטנים אפילו מופלא הסמוך לאיש (ילד בן י"ב, וילדה בת י"א) אינם מחויבים להתענות**. ויש שנהגו עכ"פ לשעות. מנהג ישראל שקטנים וקטנות בני חינוך אין אוכלים ואין שותים בליל ת"ב עד הבוקר.

נב. **מי שקשה לו לצום ויכול לעזור את עצמו ע"י עוזרת**, דעת הגרש"מ שצריך להוציא כסף ע"י [ובאגר"מ ח"ד ק"י מ' להקל]. ועכ"פ יתכן שחובה על הבעל להישאר בבית במקום ללכת לביהמ"ד לשמור על הילדים בכדי שאשתו תוכל להתענות [הגר"א פארכהיימער].

רחיצה

נג. **אסור לרחוץ גופו, ואפילו אצבע קטנה** כשרוחץ לשם תענוג בין בצונן ובין בחמים. אבל רחיצה להעביר לכלוך וזוהמא מותר ורק כפי הצורך, ושטח המלוכלך [תקנ"ד ס"ט].

נד. **נוטלים ידיים בבוקר, ואחרי ביהכ"ס**, או אם נגע מקומות המכוסים (כשלא ניקה במידי דמינקי), או לתפלה עד קשרי אצבעותיו (ואין טובלים במקוה, אפילו אם נוהג כן כל יום. והה"נ לטבילת מצוה). ובבוקר אם ידיו רטובים (פחות מטופח ע"מ להטפוח) יכול להעביר אצבעותיו על העיניים להעביר הזוהמה [מ"ב סק"ב].

נה. **יכולה האשה לעבוד במטבח** אפילו כשיודעת שיתלכלך ותצטרך לרחוץ ידיה, וא"צ ללבוש כפפות [מ"ב סק"י]. והה"נ יכולה לרחוץ חלק מגופה הנצטרך בכדי להפסיק בטהרה כדינה [תרי"ג ל"א].

נו. **מי שהותר להם לאכול בת"ב, אם נוטל ידיו לסעודה**, יטול כל היד כמו בשאר ימות השנה [אורחות טהרה].

סיכה

נז. **סיכה לשם תענוג אסורה**, בין שמן, סבון, משחה, אלוהול, בושם וכדומה. בין בכל איברי הגוף או חלק אחד, או בשערות הראש.

נח. **סיכה לצורך בריאות** אפילו כשאינו חולה מותר, שאינו לשם תענוג [תקנ"ד ט"ו]. משחה שנועדה לרכך ולעזר עור בשרו, אסור.

נט. **מותר לרסס זיאודורנט** למנוע ולסלק ריח רע [באה"ל סקט"ו ד"ה סיכה, ודעת האגר"מ והגרש"ז].

ס. אין לאישה להתאפר או לצבוע השפתיים.

נעילת הסנדל

סא. **אסור ללבוש נעלי עור**, אפילו אם רק חלקם מעור. אבל נעליים מעץ, בגד או גומי מותר [סקט"ז].

סב. **מנעל שאינו של עור**, שיש עליו תכשיט של עור, מותר. והה"נ אם רק הרצועה היא של עור, אינה נחשבת כחלק מעצם המנעל, ומותר.

סג. **מי שצריך לילך ברגל בדרך ארוכה** דרך אבנים ועפר חם וכדו', אם אינו יכול לילך במיני נעליים שאינם של עור, מותר בכה"ג, ועדיף שישים עפר תוך הנעליים [רמ"א ס"ז מ"ב ל"ב].

סד. **נעליים מיוחדות של עור לצורך חולה**, מותר. [תרי"ד ס"ג].

סה. **מי שקנה נעליים מיוחדות בשביל ת"ב**, יכול לחדשם בת"ב, שכל עצם לבישתן היא זכר לחורבן, אמנם המחמיר תע"ב, להקדים לבישתו לפני"כ [הלכות קטנות ח"ב קל"ט ד"ה מאחר].

לימוד התורה

סו. **לימוד התורה משמח לב האדם** כמש"כ פקודי ה' ישרים משמחי לב, ולכן אסור חז"ל הלימוד בת"ב מלבד בעניינים ששייכי לצער או צער החורבן שהתירו [תקנ"ד ס"א, ערה"ש ס"ג].

סז. **הרהור דברי תורה, וכתובתה ג"כ בכלל האיסור**. אבל לרשום רשימות זיכרון דברים באיזה רעיון או חידוש שנתחדש לו מותר. [דעת תורה סו"ס תקנ"ד].

סח. **אסור למלמד ללמד תלמידים אף שאין להם השמחה מלימודם**, שסו"ס הוא בעצמו נהנה [ביאה"ל ד"ה בטלים].

כה. **מתפללים בקול נמוך** [רמ"א ס"א]. ואין אומרים במעריב עננו או נחם [תקנ"ז סק"א, סק"ג]. אחרי שמונ"ע אומר קדיש תתקבל.

כו. **קוראים איכה בקול נמוך**, ובסוף כל פרק מגביה קולו קצת משאר קריאת הפרק. וכל תחילת הפרק מרים קולו משלפניה [תקנ"ט ס"ב, סק"ב].

כז. **אין לובשים טלית ותפילין בשחרית** ע"ש מש"כ בצע אמרתו, שבגדיו החשובים נקרעו, והתפילין איקרי פאר, ואינו ראוי ביום צער להתפאר כזה [תקנ"ה ס"א סק"א].

כח. אלו שמקדימים להתפלל שחרית, **יזהרו שלא יגמרו קינות מדאי הרבה לפני חצות** [תקנ"ט סקט"ז]. כדי שיהא יושב ושומם באבלות של ירושלים להתעסק ולהתאונן בנהי וקינות ולא בדברים אחרים המשמחים ומסיחים מן האבלות [ביאה"ל ד"ה עד לאחר].

כט. נוהגים לומר ברכות השחר כסדרן [וי"א שאין אומרים שעשה לי צרכי, ואנו נוהגים כן לאמר]. **מי שאומר איזה מקומן, רבי ישמעאל, פרשת התמיד בכל יום, יכול לאמרו ג"כ בשחרית** [תקנ"ד ס"ד, סק"י]. אומרים מזמור לתודה. הש"ץ בשחרית אומר **בחזרת הש"ץ עננו, ולא נחם**. וא"א ברכת כהנים [דגמ"ר תקנ"ט ס"ד].

לא. אחרי חזרת הש"ץ אומר חצי קדיש, **א"א תחנון**, והוא רחום, קל ארך אפים או אבינו מלכנו.

לב. קורין כי תוליד בנים, ומפטירים אסף אסיפם. מברכים ברכת הפטרה עד מגן דוד. אומרים יהללו, ומחזירים הסי"ת. אומרים קינות, ואח"כ אשרי, א"א למנצח, ומדלג הפסוק ואני זאת בריתי בובא לציון, אומרים קדיש שלם (בלי תתקבל). מדלגים שיר של יום, ואין כאלוקינו עד תפלת מנחה. **יש נהגו שוב לקרות מגלת איכה אחר גמר התפילה** [תקנ"ט סק"ב].

לג. נכון **לשבת בשעת אמירת קינות** (ואפילו שלא בעמידה). ואין להסיח דעתו ממנה, כגון בדיבור בחוץ עם חבריו, בטלפון או עם גויים [תקנ"ט ס"ה].

לד. יש נוהגים אחרי **קינות ללכת לבית הקברות** [סקמ"א].

אחרי חצות

לה. **יכולים לשבת ע"ג הכיסא** [ס"ג]. וכפי הצורך יכול להתעסק בעסקיו, וצרכי סעודת הלילה.

לו. מחזירים הפרוכת לפני תפלת מנחה.

לז. **לובשים טלית ותפילין**, ונוהגים לומר פרשת שמע עם התפילין [באה"ט ס"א]. ואלו הלובשים תפילין דר"ת ג"כ לובשים אותם [מ"ב סק"ד].

לח. אומר **שיר של יום**, ואחר מנחה אין כאלוקינו.

לט. מוסיפים בשמונ"ע **תפלת נחם בברכת וירושלים**, ותפלת עננו בשומע תפילה. שכן לאמרו בולירושלים, משלימו ברצה לפני ותחזינה.

מי שאינו צם אומר נחם אבל לא עננו. וי"א שאם מברך בהמ"ז יאמר נחם לפני ברכת ובנה [תקנ"ז סק"ה].

הלכות תשעה באב – ג'

מ. **תשעה באב היא יום צער ואבל**, ויום המוכן לפורעניות. א' נגזר על דור המדבר שלא יכנסו לארץ ישראל. ב' נחרב בית המקדש הראשון. ג' נחרב בית המקדש השני. ד' נחרבה ונלכדה עיר ביתר ונהרגו עמה רבבות מישראל, והיה חורבן כביהמ"ק. ה' חרש טורונסורפוס הרשע את ההיכל ואת סביבותיו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש (ניסה בזה לעקור יסודות וזכר לקדושה מעיקר). מא. מצרוב הצרוב שאירע בה, קבעו חז"ל **חומרה יתירה בתענית ת"ב, כעין חמשה עינויים של יו"כ**, מדיני התענית ומדיני אבלות. כל האיסורים והנהגות שייכים לכל משך היום משקיעה עד צאה"כ (מלבד ישיבה בארץ שהתירו אחרי קינות בחצות היום, ולסדר הבית, ולהכין אוכל הלילה).

אכילה ושתיה

מב. **אסורים לאכול ולשתות מתחילת התענית, ליל תשעה באב** עד מוצאי ת"ב. מג. **מעוברת** מעיקר הדין צריכה להשלים תעניתה. אמנם, מנהג הרבה פוסקים במקומות החמים ומפני חולשת הדורות להקל בין בתחילת הריון (לאחר מ' יום) ובין בסוף הריון (אפילו בסוף חודש התשיעי), עפ"י שאלת חכם להתיר לשתות מהבוקר (כשאפשר לה לדחותו) [שו"ת ר' עקיבה יוסף קע"ד, ועכ"פ תענית הלילה לשמור, היינו להפסיק בערב לאכילה ולהתענות כל הלילה כמו בת"ב ועד שתחלש וצרכה לאכול].

מד. **יולדת תוך ל' יום** להמתבר א"צ לצום (והה"נ מפלת לאחר מ' יום). ודעת הרמ"א שרק תוך ז' אינה צמה אא"כ יש לה צער גדול וחשש סכנה [מ"ב סק"י]. אמנם בזמננו שנחלשו הדורות, אין לה לצום כלל תוך ל' [ערה"ש ס"ח].

מה. וכן **מינקות מתענות** כמו שמשלימות ומתענות ביו"כ, אפילו אם כאב להם הרבה. אלא שאם יגרם סכנה לתינוק (מינקת מלא בלי תחליף אוכל אחר, שהתינוק סומך לגמרי על חלב אימו), יכולה לאכול כפי הצורך [חזו"א]. וכן מינקת שמרגשת חולשה, סחרחורת, או שמרגשת שכמות החלב מתמעטת, א"צ להמשיך הצום [שע"ת סק"י, ובפרט עפ"י מה שהבאנו בשו"ת הני"ל להקל שמעוברת ומינקת בסתם הם מצטערות, וקיבל כן מאביו בשם החת"ס].

צב. כשישוב בארץ אין צורך לעמוד לפני זקן שעובר מלפניו או ת"ח [לבוש יו"ד שע"י ס"א שטרוד בצערו ועוד כמש"כ בשבות יעקב ח"א כ"ו משום שא"י קימה של הידור, רעק"א תקנ"ט ס"ג].

צג. **חולה, זקן, מניקת כשמיניה, ומעוברת א"צ לשבת על הארץ** [ערה"ש יו"ד שפי"ז ס"ג]. וכן המבניה ס"ת, וסנדק לבית [דרשה יו"ד שפי"ד א"ב].

צד. יש להסתפק אם יושב על מדרגה של ארון קודש או בימה, או מחוץ לבית אם זה נחשב ישיבה על הארץ [מקור חיים לחי"י מ"ג ס"א] ונהגו אם אפשר להחמיר [באה"ט תקנ"ט ס"ג].

ברית ופדיון הבן בת"ב

צה. כשיש מילה בת"ב, יעשהו אחרי שגומר קניות (שהברית נעשית בשמחה, ולכן מאחרין אחרי קניות והספד), אפילו אם הוא לפני חצות (משום זריזין מקדימין למצוה) [תקנ"ט ס"ג, מ"ב סק"ה, סק"ו]. ויכולים להרבות אז בנרות, וללבוש טלית ותפילין כנהוג [אשי ישראל פרק מ"ד קל"ג].

צו. מקומות שנהגו לברך שהחיינו בשעת הברית מילה, גם בת"ב יברכו, אפילו לפני חצות [אשרי האיש ע"א כ"ט]. הה"ח לדידן שעושים פדיון הבן בת"ב (לא כמנהג ירושלים המובא בהליכות שלמה) יש לברך ג"כ שהחיינו.

צז. **כשאם הילד אינה מתענה, ונמצאת בברית**, עדיף שהיא תשטה מהכוס של בפה"ג, ואם לא, יתנו לקטן לשות [תקנ"ט ס"ז].

צח. **אבי הבן, האמא, המוהל והסנדק יכולים ללבוש בגדי שבת** (משום שהוא רגל שלהם) [תקנ"ט ס"ט, ריטב"א סוף תענית שהוא שמחה שלו]. בשעת הברית, ויסירו אותו אח"כ (אפילו אם הסעודה תהיה בערב, ואז שוב יכולים ללבוש). ואינם יכולים ללבוש נעלים [באה"ל ד"ה ומותר]. ומשלימין התענית (חוץ מהאמא, כמובן) [מ"ב סק"ה]. ועושים הסעודה בלילה ככל סעודת מצוה, אם רוצה בשר ויין [תקנ"ט ס"ז] וגם יכול לשות בכה"ג מהכוס של ברכה, שהיא כחלק מהסעודה [מ"ב ע"ב]. ומותר להשתתף כל הקרואים, ואין דינו כשבוע שחל בו, דקיל טפי.

צט. **ת"ב שנדחה ביום השבת ליום ראשון**, דוחין הברית עד אחרי מנחה, ויכולים אב, האם, המוהל והסנדק להבדיל, לרחוץ ולאכול לאחר הברית, וי"א אף מותרים ללמוד, ואכתי יכולים לומר נחם. ועכ"ז הסעודה להציבור ישאירו עד הערב [מ"ב סק"ו, שעה"צ ל"ז].

ק. כשיש פדיון הבן שחל יום ל"א בת"ב, או י"א הה"ח כשחל בשבת ולמחרת הוא ת"ב (ולא היה יכול לפדות בשבת, כנהוג), עדיף לפדותו סמוך לשקיעה, בבגדי שבת [האלף לך שלמה, והביא משו"ת גור אריה יהודה לפדותו בכה"ג מוצאי שבת בליל ת"ב, ואין נוהגין כן]. ואם עושה הסעודה מיד אחרי מערב, יכול אבי הבן להישאר עם בגדי שבת מזמן הפדיון עד הסעודה (ולענין בגדי שבת להכחן עצמו, יש לדון אם הוא חלק ממעשה המצוה או רק הכשר) [טוב טעם ודעת ח"ב קל"ה, שו"ת בית אב שטי"ז].

קא. כשחל פדיון הבן בת"ב נדחה, י"א שהכהן ואבי הבן אינם משלימין התענית [סקל"ח]. אבל פדה"ב שנדחה (חל יום ל"א בשבת, ונדחה ליום ראשון) ודאי אפילו ת"ב נדחה, משלימין התענית, ואינו דוחה התענית.

קב. נהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון כדי לפרסם המצוה [ש"ה ס"ז] ונהגו שאין מזמינים אורחים להסעודה, אלא מודיעים אותם [אף שאינה מחמת שמחה כסעודת ברית מילה, מ"מ דינה כן משום שהיא סעודת מצוה]. וכשחל בת"ב ומסמיך מיד אחרי התענית נחשב קיום בזה [הגרש"מ שליט"א].

קג. מותר לאחל מזל טוב בת"ב, אבל לא יתנו אז מתנות.

מוצאי תשעה באב

קד. ביום ז' אב נכנסו הרשעים לביהמ"ק, אכלו ושתו וביזו אותו בז' וחי', ובתשעה באב הדליקו אותו באש, ונמשך להישרף עד עשירי בחצות (ונוהגים התענית עכ"פ בתחילת השריפה שהיא יותר חמור, ומובא בירושלמי תענית, שרבי אבין התענה עד חצות). ולכן כל מנהגי תשעה הימים נמשכים עד חצות ביום עשירי (בשר ויין, כיבוס, רחיצה, תספורת, כלי זמר וכדו') [תקנ"ח ס"א] אבל לא כחומר שבוע שחל בו ת"ב.

קה. היוצא לדרך מיד אחרי ת"ב והזמן דחוק לו, מותר לו לכבס במוצאי ת"ב.

קו. אף שאסור לכבס בגדים עד חצות, דעת הגרש"מ להתיר ללבוש כותונת מכובשת מיד במוצאי ת"ב [שושנת ישראל פי"ד א"י].

קז. מותר ליטול ציפורניים מיד במוצאי התענית.

קח. לסיום וסעודת מצוה יכולים להזמין כל מי שירצה להשתתף, לא רק משפחה.

קט. טוב שלא לשמש מיטתו בליל י' אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך [תקנ"ח מ"ב סק"ב].

קי. כשהת"ב חל ביום ראשון (או כשנדחה ליום ראשון), מתפללים מערב ומבדילים בברכת בורא בפה"ג, וסיום ההבדלה (בלא הנה קל ישועתי, ובלי ברכות הבשמים והנר).

קיא. נוהגים לומר קידוש לבנה במוצאי התענית, אחרי שנטל ידיו, נעל נעליים, ואכל (והבדלה כשחל ביום ראשון). ועדיף לאומרו בציבור ברוב עם [תקנ"א ס"ח סק"א בשם ארי"ל].

סט. **דברים המותרים א' איכה, מדרשה, וביאוריה**. והה"ח קניות [ס"ב]. ב' ספר איוב עם פירושו [ס"ב]. ג' ספר ירמיה (בחלק שמבאר חורבן ביהמ"ק, ולא מה ששייך לחורבן שאר אומות) [מ"ב סק"ב]. ד' סוגיא בגיטין מחורבן הבית (ני"ז - נ"ח). ה' סוגיא דאבלות וחרס בפרק אלו מגלחין (פרק ג' מו"ק). ו' סוגיא דחורבן בסנהדרין [ק"ד]. ז' סיפור החורבן ביוסיפון, ושאר ספרים על סיפורי החורבן. ח' סוגיא דחורבן בירושלמי סוף תענית [קש"ע קכ"ד ה']. ט' הלכות ת"ב בשו"ע ומשנה ברורה. י' הלכות אבילות ביו"ד. י"א בעל קורא להכין טעמי הקריאה של מנחה.

ע. מי שרגיל לומר כל יום תהלים או פרק שירה וכדו', מותר לאומרו לאחר חצות [ארחות טהרה].

שאלת שלום

עא. **אסור לשאול בשלום חברו**. אבל מותר לנענע ראשו לאות שאלת שלום [קובץ הלכות].

עב. אסור לומר "בוקר טוב", אבל דברי פרידה כמו "להתראות", "לילה טוב" לפני שהולך לישון אינו בכלל האיסור [קוב"ת].

עג. אמירת "מזל טוב", "ורפואה שלימה" מותר, שאינו שאלת שלום אלא ברכה [גשר החיים פכ"א ס"ז א"ז].

עד. אין להרבות בדברים ובשיחה בעלמא בלי צורך [יו"ד שפי"ה ס"א, כ"ש מאיסור שאלת שלום]. ולכן אפילו אם הולכים לאיזה מקום יחד, כשאפשר ימנע מלידך בכנופיה (חבורה) גדולה דהוי כעין טיול.

עה. אין לשלוח מתנה שהיא כעין שאלת שלום, אבל מתנה לעני הנצרך מותר [סקמ"א, כה"ח כ"א].

עו. כשעונה טלפון יש מתירים לענות "הלוי", שא"י דרך שאלת שלום. אבל לא יאמר "שלום" [שו"ת באר משה ח"ז ל"ג, ח"ד ק"ו].

שאר איסורים

עז. אין להסיח דעתו מן האבלות במשך כל היום, ולכן לא יטייל מלבד מה שצריך לבריאיות, וכן לא יתעסק בדברים המשמחים, או בכל דבר שמטריד אותו מאבלות.

עח. אין לשחק משחקים, או להסתכל בתמונות משפחתיות, לגלוש בחדשות, לקרוא עיתונים וסיפורים. רק יקרא ספרי השואה או החורבן שהם מדברים השייכים לצער ואבלות.

עט. מותר להריח טאבק ושאר מיני בשמים שאינו משום תענוג.

פ. יש למנוע מתענוגי עצמו לזכור ולהרגיש האבלות. ולכן במיטתו אם אפשר יש להימנע מכר אחת, או בכלל שלא לישן על כרים, או כל מניעה שאינו מדאי קשה בשבילו [תקנ"ה ס"ב].

פא. תשמיש המיטה אסור, ואפילו בליל טבילה. אסור לנגוע באשתו בליל ת"ב, וביום מותר. ושאר דיני הרחקות א"צ להחמיר, אפילו בלילה [תקנ"ד ס"ח, מג"א סק"ט].

פב. אין לעשן סיגריות טאבעק, וגם לא סיגריות עלעקטרוני (ווייפ). ובכנה"ג שהמקל בזה ראוי לנדונו. (ובשעת הדחק יש מקילים בצנעה) [מ"ב תקנ"ה ס"ח].

איסור מלאכה

פג. אסור להתעסק בכל מלאכה שיש בה שיהיו (לוקחת זמן) בין כדרך אומן או פשוט. אבל לעשות קשר, להדליק נר וכל שאר מלאכות שאין בהן שיהיו מותר, שאין בזה משום היסח הדעת באבלות.

פד. טוב להימנע מלסוד. מיטות וכדו' כל היום (ווי"א עכ"פ עד חצות) [ערה"ש תקנ"ד כ"א, תקנ"ט סו"ס].

פה. גוי העושה מלאכה עבור ישראל אפילו בבית ישראל מותר, אבל ראוי שלא יהיה בפרהסיא. וכל מלאכה שצריכה להיעשות, עדיף עכ"פ אם אפשר לעשותה ע"י גוי.

פו. מלבד מאיסור כל מלאכה ששייך בכלל, נוהגים להימנע מהתעסקות בעצמם כל היום. ואם יש צורך גדול עכ"פ מותר מחצות [חיי"א קל"ה ט"ו] ות"ח ימנע עצמו מכל וכל [שו"ע].

פז. מלאכה שהיא דבר האבד, ואם לא יעשנה, יבא לידי הפסד, יכול לעשותה (ועדיף אחרי חצות, ואם אפשר עכ"פ ע"י גוי).

פח. כל העושה מלאכה בת"ב אינו רואה סימן ברכה מאותו מלאכה. ואפילו במקום שנהגו לעשות, ואפילו לאחר חצות [שו"ע כ"ד].

ישיבה בקרקע עד חצות

פט. מליל ת"ב שעת בין השמשות עד חצות (אפילו גמר קניות לפני"כ, וי"א עד זמן מנחה) יושבים ע"ג קרקע. ומה"ט אין לשבת על כסאו רגילה משעת שקיעה [תקנ"ט ס"ג].

צ. מעיקר הדין ישיבה בקרקע היא ממש על הקרקע. אבל נהגו שאינם יושבים דווקא על הארץ, שנהגו העולם לישב על ספסל נמוך. וכל שהוא פחות מג' טפחים אחשיב כקרקע [12 אינטישע].

צא. מי שצריך לנסוע ברכב או אוטובוס יכול לשבת על הכיסאות, שאין ישיבה זו דרך תענוג [חזו"א].

